

Аграрний сектор економіки радянської України

3. Черевань Іван Григорович (1888 р.н.). Одружений. Відомості стосовно складу сім'ї відсутні. Хлобороб - одноосібник. 8.02.1930 р. був заарештований за звинуваченнями в антирадянській агітації. 24.02.1930 р. Трійкою при Колегії ДПУ УРСР йому призначена міра покарання -10 років концтабору. Подальша доля невідома. 11.09.1989 р. Прокуратурою Полтавської області Черевань І.Г. реабілітований [21].

4. Черевань Костянтин Петрович (1910 р.н.). На момент арешту мав такий склад сім'ї: дружина, Мотрона Гаврилівна (24 роки). Працював у колгоспі імені Горького. 21.12.1937 р. був заарештований за звинуваченнями в антирадянській агітації. 27.12.1937 р. Трійкою УНКВС по Полтавській області засуджений до розстрілу. Вирок приведено до виконання 05.01.1938 р. Місце поховання невідоме. 17.04.1989 р. Прокуратурою Полтавської області Черевань К.П. реабілітований [22].

5. Ожог Стефан Іванович (1891 р.н.). Одружений. Відомості про склад сім'ї відсутні. Кравець - одноосібник. 08.02.1930 р. був заарештований за звинуваченнями в антирадянській агітації. 13.03.1930 р. Трійкою при Колегії ДПУ УРСР йому призначена міра покарання - 5 років концтабору. Подальша доля невідома. 20.10.1989 р. Прокуратурою Полтавської області Ожог СІ. реабілітований [23].

6. Ожог Єремій Герасимович (1885 р.н.). Одружений. Відомості про склад сім'ї відсутні. Хлібороб - одноосібник. 02.02.1930 р. заарештований за звинуваченнями в антирадянській агітації. 13.03.1930 р. Трійкою при Колегії ДПУ УРСР йому була призначена міра покарання - розстріл. 20.03.1930 р. вирок приведено до виконання у м.Полтаві. Труп розстріляного Ожога Є.Г. поховано на Полтавському міському кладовищі, слідів від могили не залишено. 09.11.1989 року Прокуратурою Полтавської області Ожог Є.Г. реабілітований [24].

7. Тацюк Демид Омелянович (1898 р.н.). На момент арешту мав такий склад сім'ї: дружина, Марія Іванівна (28 років); доньки: Настя (6 років), Ганна (2 роки), Євдокія (6 місяців). Одноосібник. 17.10.1930 р. заарештований за звинуваченнями в антирадянській агітації. 29.12.1930 р. Трійкою при Колегії ДПУ УРСР йому була призначена міра покарання - 5 років концтабору. Подальша доля невідома. 30.08.1989 р. Прокуратурою Полтавської області Тацюк Д.О. реабілітований.

8. Киричок Мефодій Петрович (1882 р.н.). Одружений. Відомості про склад сім'ї відсутні. Одноосібник. 08.02.1930 р. заарештований за звинуваченнями в антирадянській агітації. 24.02.1930 р. Трійкою при Колегії ДПУ УРСР йому була призначена міра покарання - 3 роки висилки в Казахстан. Подальша доля невідома. 21.02.1990 р. Прокуратурою Полтавської області Киричок М.П. реабілітований.

9. Ожог Ананій Герасимович (1882 р.н.). На момент арешту мав такий склад сім'ї: дружина, Віра Сергіївна (54 роки); доньки: Ксенія (24 роки), Пелагея (22 роки), Анастасія (20 років); сини: Олексій (12 років), Іван (11 років). Одноосібник. 26.02.1938 року заарештований за звинуваченнями в антирадянській агітації. 05.04.1938 року Трійкою УНКВС по Полтавській області йому призначена міра покарання - розстріл. Вирок приведено до виконання 16.05.1938 р. Місце поховання невідоме. 13.10.1989 р. Прокуратурою Полтавської області Ожог А.Г. реабілітований.

10. Орленко Марко Кононович (1892 р.н.). Одружений. Відомості про стан сім'ї відсутні. Одноосібник. 8.02.1930 року заарештований за звинуваченнями в контрреволюційній агітації. 13.03.1930 року Трійкою при Колегії ДПУ УРСР йому була призначена міра покарання — 5 років концтабору. Подальша доля невідома. 13.09.1989 року Прокуратурою Полтавської області Орленко М.К. реабілітований [25].

Свого часу було безжално знищено господаря на українських чорноземах. І от нині перед Україною постала проблема, як цього господаря відродити. Чи зуміємо ми зробити правильні висновки з історичних помилок минулого, чи не перетворимо реформи на селі у пусту балаканину, у чергову зміну вивісок і назв? Відповідь на це питання дасть лише час.

1. Словник української мови. - Київ: Наукова думка, 1978. - Т.9. - С.871.

2. Ревезук В. У боротьбі за волю України (визвольні змагання на Полтавщині 1920-1925 рр.). - Полтава: Полтавський державний педагогічний університет ім.В.Г.Короленка, редакція газети "Полтавський вісник", 2000. - С.5-6.

3. Там само. - С. 11-12.

4. Там само. - С. 7.

5. Там само. - С. 7.

6. Так починалася на селі нова історія //Прапор комунізму. - 1990. - №143. - 25 грудня. - С.3.

7. Яненко З. Настрій селян петлюрівський // Полтавська Петлюріана: Матеріали 2-х петлюрівських читань, проведених у Полтаві 15 серпня 1993 року. - Полтава, 1993. - С.48.

8. Білоусько О.А., Киридон А.М., Киридон П.В., Кравченко П.А. 100 відповідей на запитання з історії України. -Опішне: Українське Народознавство, 1997. -С.3 19.

9. Ревезук В. У боротьбі за волю України (визвольні змагання на Полтавщині 1920-1925 рр.). - Полтава: Полтавський державний педагогічний університет ім.В.Г.Короленка, редакція газети "Полтавський вісник", 2000. -С.8.

10. Там само. -С.30.

11. Так починалася на селі нова історія //Прапор комунізму. - 1990. -№143. - 25 грудня. - С.3.

12. Там само.-С.3.

13. Ревезук. У боротьбі за волю України (визвольні змагання на Полтавщині 1920-1925 рр.). - Полтава: Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, редакція газети "Полтавський вісник", 2000. -С.82.

14. Сталін Й. До питань аграрної політики в СРСР: Промова на конференції аграрників-марксистів 27 грудня 1929 року. —Київ: Українське видавництво політичної літератури, 1947. — С.20.

15. Білоусько О.А., Киридон А.М., Киридон П.В., Кравченко П.А. 100 відповідей на запитання з історії України. -Опішне: Українське Народознавство, 1997. - С.3 30.

16. Зі спогадів жителя с.Глинське Макара Титовича Ткаченка, 1922 р.н., записаних автором у 1995 році.

17. Зі спогадів жителя с.Глинське Макара Титовича Ткаченка, 1922 р.н., записаних автором у 1995 році.

18. Польові матеріали автора 1995 року.

19. Відомість про перевірку справ розкуркулювання по Опішнянському району. - Державний архів Полтавської області. - Ф.Р. -363. - Оп.4. - Од. зб.28. -Арк.59-60.

20. Повідомлення про долю Тацюка П.Г. з Управління СБУ в Полтавській області від 15.08.2000 р. - Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. —Ф.1.- Оп.3. - Од. зб. 60-Арк.2.

21. Повідомлення про долю Кошмана Т.В. з Управління СБУ в Полтавській області від 15.08.2000 р. - Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішному; Національний архів українського гончарства. —Ф.1.- Оп.3. - Од. зб. 60. -Арк.3.

22. Повідомлення про долю Череваня І.Г. з Управління СБУ в Полтавській області від 17.08.2000 р. - Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. —Ф.1. — Оп. 3. — Од. зб. 60. — Арк. 4.

23. Повідомлення про долю Череваня К.П. з Управління СБУ в Полтавській області від 15.08.2000 р. - Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. -Ф.1.- Оп.3. - Од. зб.60. -Арк.5.

24. Повідомлення про долю Ожога АТ. з Управління СБУ в Полтавській області від 17.08.2000 р. - Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. -Ф.1.- Оп.3. - Од. зб.60. -Арк. 10.

25. Повідомлення про долю Орленка М.К. з Управління СБУ в Полтавській області від 17.08.2000 р. - Державний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. -Ф.1.- Оп.3. - Од. зб.60. -Арк. 11.

Голиш Г.М. (м. Черкаси)

Колгоспна Чапаєвка 30-х років, як міфологізована модель радянської модернізації українського села

У місцевій історії, мов у краплині води, віддзеркалюються загальні закономірності і процеси розвитку суспільства. Про це переконливо засвідчують факти історії колгоспної Чапаєвки (Золотоніський район, Черкащина), яка стала своєрідною моделлю радянської модернізації.

Колишня Богушкова Слобідка, одна із перших у СРСР перейменована у Чапаєвку, не відразу опинилася в авангарді соціалістичних експериментів. Оскільки НЕП відкрив перед селянами можливість вибору форм господарювання, вони без вагань віддавали перевагу індивідуальним. Щоправда, вже тоді у Чапаєвці за ініціативи місцевих комуністів стали з'являтися перші островці колективної праці, які однак поширювалися винятково на бідноту.

Першою ластівкою колективного господарювання у Чапаєвці стало товариство спільного обробітку землі (ТСОЗ), створене 1924 року у складі всього півтора десятка господарств. Ненабагато більше селян об'єдналося і в організованій у 1925 році сільськогосподарській артілі "Промінь". Із демонтажем НЕПу на хвилі "великого перелому" восени 1929 року утворився колгосп ім. Чапаєва [1]. Доді до нього записалося всього кілька десятків господарств і це викликало істеричні нарікання на адресу місцевого партосередку з боку районного керівництва. Ця критика та кинута в маси партійне гасло "шалених темпів колективізації" викликало у місцевого активу адекватну реакцію і налаштованість на "колективізаторські рекорди". Нав'язливою агітаційною роботою, шляхом обману, шантажу і прямого залякування одноосібників до колгоспу впродовж 1930-1932 років були втягнуті сотні селянських господарств. Вакханалія насильства супроводжувалася хвилею "розкуркулювань". Так, зразкового господаря С.Т.Воскобійника за відмову вступити до колгоспу оголосили "куркулем" і вся його нажита тяжкою працею власність була конфіскована. Його сім'я, в якій зростало шестеро неповнолітніх дітей, опинилася просто неба, без будь-яких засобів для існування. Такі випадки у Чапаєвці були непоодинокими [2].

Аграрний сектор економіки радянської України

На адресу районного та обласного керівництва пішли триумфальні реляції про те, що на травень 1932 р. село вже колективізоване на 94% [3]. На кінець 1933 р. у колгоспі імені Чапаєва об'єдналися 852 селянські господарства [4]. Відтоді Чапаєвка зайняла лідируючі позиції у процесі "соціалістичної реконструкції" села.

Велика затьятість, з якою проводив місцевий партосередок "генеральну лінію" не залишилась непоміченою властями. Вже на початку 1933 р. Золотоніський райком партії схвалив досвід чапєвського партосередку, назвавши темпи тамтешньої колективізації "більшовицькими" [5]. Щонайменше десяти чапєвським комуністам була виявлена "честь" стати посланцями райкому для проведення колективізації "по-чапєвськи" в інших селах району. Користуючись тодішньою термінологією їх можна назвати місцевими "двадцятип'ятитисячниками" [1].

"Великий перелом" не обходився без жертв, адже, доведені до відчаю перспективою втрати свого кровного майна, заможні селяни чинили опір. Зокрема, у серпні 1932 р. у с Хрущівка було вбито посланця чапєвських комуністів Х.Т. Калашника, який очолював місцевий партосередок [6].

Голод 1932-1933 рр. не викликав у Чапєвці таких демографічних втрат, як у інших селах, жертви склали лише 5% населення. На наш погляд, пояснення цього феномену слід шукати не стільки в придніпровському розташуванні села, що безперечно, зіграло певну роль, скільки в майже 100% колективному статусі Чапєвки, та ймовірному прагненні властей зберегти якомога більш неушкодженим цей маяк "нового життя". Сучасники тих подій свідчать, що в колгоспній коморі було залишено певну кількість зерна для організації громадського харчування колгоспників і жертвами голоду майже винятково були одноосібники [7].

Долаючи тяжкі наслідки руйнівної колективізації та нового видання "воєнного комунізму", Чапєвка поступово спиналася на ноги. Згідно рішень III Всеукраїнської партконференції правління колгоспу розподілило колгоспне виробництво між 13 виробничими підрозділами - бригадами, закріпивши за ними землю і реманент [5].

Навесні голодного 1933 р. колгосп ім. Чапєва найорганізованіше на Золотоніщині провів посівну кампанію і був відзначений премією в сумі 9,000 крб. [8]. З особливою ретельністю виконували в Чапєвці постанову ЦК ВКП(б) і РНК СРСР "Про обов'язкову поставку зерна державі колгоспами і одноосібними господарствами". Майже щороку господарство виборювало "квитанцію № 1" державних хлібзаготівель [9]. Уже на 1933 р. вдалося подвоїти врожайність зернових, про що чапєвці з великим апломбом рапортували секретареві Київського обкому партії М.Демченку [4].

Колгосп імені Чапєва отримав у користування 8,440 га землі, її обробіток спочатку вели переважно живим тяглом: в упряжі було 392 коней і 112 волів [10]. З часом прийшла і техніка: на чапєвських полях стали працювати трактори і комбайни Золотоніської МТС, наприкінці ж 30-х рр. колгосп мав уже 2 власних трактори, 6 вантажних автомашин, 128 плугів і 41 культиватор [11].

Збільшувалось поголів'я продуктивної худоби. На середину 30-х рр. господарство мало понад 1000 голів великої рогатої худоби, 900 овець, 400 свиней, кілька тисяч курей [12].

Чапєвка виступила застрільніцею передових форм організації сільськогосподарського виробництва. Осередком піднесення агрокультури стала створена у 1934 р. сільська хата-лабораторія, одна із перших на теренах нашого краю. Понад 120 колгоспників відвідували агрономічний гурток [13]. 25 листопада 1934 р. на базі чапєвської хати-лабораторії відбулася обласна нарада голів колгоспів і директорів МТС [14].

Село стало одним із осередків зародження руху доярок, які надоювали не менше 3.000 л. молока на корову. Однією з перших доярок-тритисячниць краю стала чапєвська колгоспниця О.Н.Заїка. У лютому 1935 р. вона була обрана делегаткою VII Всесоюзного з'їзду Рад і II Всесоюзного з'їзду колгоспників-ударників, брала участь у розробці примірного статуту сільгоспартії [15].

Неабияка працелюбство колгоспників і підтримка місцевих властей дали свої плоди: на 1936 р. урожайність зернових досягла 18 ц. з га., а удої молока перевершили тритисячний рубіж [16]. Колгосп став мільйонером, його прибутки склали 1.785.468 крб. Тоді з колгоспної каси на спорудження об'єктів господарського призначення було витрачено 27 тис. крб., а на соціально-культурне будівництво - 60 тис. крб. [17].

Наприкінці другої п'ятирічки при фінансовому сприянні центру розпочалась планова забудова Чапєвки за проектами архітекторів О.Тация і Г.Шлаканьова. В результаті реконструкції центру села у II пол. 30-х рр. воно набрало сучасного вигляду і стало взірцем благоустрою [18,52].

У селі було споруджено будинок культури на 700 місць, приміщення середньої школи, аптеку, лазню, будинок піонерів, крамницю [19,73-74]. 7 червня 1936 р. у Чапєвці був відкритий перший в Україні типовий сільський стадіон, споруджений методом народної будови за сприяння київських підприємств (зокрема заводу "Більшовик"). З приводу цієї події "всеукраїнський староста" Г.І.Петровський надіслав вітальну телеграму жителям с. Чапєвки [20].

Уже в середині 30-х рр. колгоспна Чапєвка опинилась у центрі уваги партійного керівництва України. З перебігом справ у колгоспній Чапєвці був добре обізнаний компартійний лідер України С.В.Косіор. У березні 1936 р. у селі побував секретар ЦК КП(б)У П.П.Постишев, якого супроводжував відомий російський письменник С.Парфьонов [21].

Аграрний сектор економіки радянської України

На виборах до Верховної Ради СРСР 1937 р. колгоспники елітно-зразкової Чапєвки висунули своїм кандидатом у депутати Й.В.Сталіна. Таку пропозицію внесла О.Н.Заїка, котрій, як писали тогочасні газети, "випало щастя бачити великого вождя" [22].

У січні 1938 р. син В.І.Чапєва льотчик винишувальної авіації Аркадій Чапєв після відвідин села звернувся до жителів Чапєвки з листом, витриманим в дусі ідеологічного офіціозу і стилістики 30-х рр Він писав: "Ваш 4-тисячний колектив повинен іти в перших колонах борців за нові перемоги комунізму, він повинен бути міцною фортецею на селі, нести з гордістю бойові традиції чапєвських днів у сталінську епоху переміжного соціалізму" [23].

Досвід Чапєвки діставав загальне ставлення і рекомендувався до поширення. Для його вивчення в селі побували делегації Російської Федерації, Грузії, Молдавії, Білорусії та багатьох областей України. У квітні 1938 р. делегація села була удостоєна "честі" виїхати на батьківщину вождя, в Грузію де чапєвці заключили договір на "соціалістичне" змагання з колгоспом ім. Сталіна с Беблі Сингальського району [24]. А у листопаді 1940 р. в Чапєвці побувала грузинська делегація на чолі з міністром освіти Грузинської РСР Кікнадзе [25].

Свої досягнення Чапєвка демонструвала на всіх довоєнних експозиціях Всесоюзної сільськогосподарської виставки. У 1939 р. виставком присудив Чапєвській молочно-товарній фермі диплом II ступеня і нагородив її колектив премією в сумі 5 тис. крб. і мотоциклом [26]. Наступного року до участі у Всесоюзній сільськогосподарській виставці були вже допущені колгоспні МТФ, вівцеферма, сільська хата оборони, колгоспна стіннівка "Сталінським шляхом" та 36 передовиків виробництва [27]. Великою срібною медаллю було нагороджено ланкову О.П.Дикунь, а Малою срібною медаллю - ланкову Є.О.Товстоп'ят [28]. Експонентами сільськогосподарської виставки на 1941 р. від колгоспу ім. Чапєва були визначені 8 ланкових, 2 члени ланки, 2 телятниці, 2 свинарки і чабан [29].

Увага тогочасних засобів інформації до колгоспної Чапєвки просто таки вражає. Скажімо, у святковому номері газети "Правда" за 1 травня 1935 р. була вміщена велика добірка матеріалів, завдяки якій "від Москви до самих до окраїн" дізналися про Чапєвку [30]. Доволі детально висвітлено "квітуче життя" колгоспної Чапєвки у спеціальному фоторепортажі на сторінках журналу "Огонёк" за 1938 р. [31]. Чапєвці було відведено чимало шпальт обласної газети Більшовик Полтавщини", а районка "Червоний Жовтень" розповідала про перебіг справ у селі мало чи не з номера в номер. Впровадженню "соціалістичних обрядів" у життя села був присвячений і знятий у Чапєвці один із перших радянських звукових документальних фільмів "Весілля" [32].

Відтак засобами масової інформації та літераторами ще в 30-х рр. був вибудований міфологізований образ Чапєвки як реального втілення "ленінського плану соціалістичної реконструкції села". Проте преса замовчувала найсуттєвіше: попри гучні легенди про заможну і щасливу Чапєвку" колгоспники отримували на трудодні лише 10-15 % від заробленого і вони стали заручниками підневільної колгоспної праці, кріпаками ХХ ст. Не згадувалось і про політичні репресії, а між тим їх жертвами стало чимало чапєвців, зокрема, вчителі В.Гроховський і І.Ковальов, бібліотекар М.Тимченко, учень-семикласник Я.Кривицький і багато інших [33]. Але з іншого боку, важко не помітити і доволі вагомні успіхи колгоспу ім. Чапєва у 30-х рр., які дістали заслужене

продовження

Таким чином колгоспна Чапєвка 30-х рр. стала яскравим втіленням ортодоксальної моделі радянської модернізації українського села. Завдяки неабиякому працелюбству місцевого населення та багатогранній підтримці владних структур Чапєвка перетворилась у зразковий полігон соціалістичних експериментів радянської доби.

1. Прапор Леніна. -1979.-20 листопада.
2. Народний музей "Пам'ять" с Чапєвки. - інв. № 60.
3. Червоний Жовтень. -1932. -27 травня.
4. Червоний Жовтень. -1933. - 7 листопада.
5. Червоний Жовтень. - 1933. -16 січня.
6. Червоний Жовтень. - 1932. - 28 серпня.
7. Народний музей "Пам'ять" с Чапєвки. - інв. № 65.
8. Червоний Жовтень. -1933.-28 квітня.
9. Червоний Жовтень. - 1933. - 22 липня.
10. Червоний Жовтень. -1937.-7 листопада.
11. Більшовик Полтавщини.-1938.-30 січня.
12. Володарі своєї долі. -Дніпропетровськ: Промінь, 1970. - С. /Ж
13. Червоний Жовтень. - 1934. -16 лютого.
14. Червоний Жовтень. - 1934. - 29 листопада.
15. Червоний Жовтень. -1935. -28 лютого.
16. Червоний Жовтень. -1936. - 6 жовтня.
17. Більшовик Полтавщини.-1938.-30 січня.
18. Аттикетува Советской Украины. -К.: Будівельник, 1986. - С. П/.
19. КультуріСтроительство в Черкаской области. 1917-1980. - Сборник документов и материалов.

Аграрний сектор економіки радянської України

- Дніпропетровськ: Промінь, 1989. - С. 270.
20. Червоний Жовтень. -1936. -10-11 червня.
21. Червоний Жовтень. -1936. - 26 березня.
22. Червоний Жовтень. -1937. - 29 жовтня.
23. Більшовик Полтавщини. -1938. - 30 січня.
24. Червоний Жовтень.-1938.-24 квітня.
25. Червоний Жовтень. -1940. -11 листопада.
26. Більшовик Полтавщини. -1939. - 28 грудня.
27. Червоний Жовтень. ~ 1940. -10 червня.
28. Червоний Жовтень. -1940. - 30 березня.
29. Червоний Жовтень. -1941. -18 травня.
30. Правда. -1935. -1 травня.
31. Огонёк. -1938. -№13.
32. Айзенберг Й. Крізь усе життя //Радянська Україна. -1979. -16 червня.
33. Народний музей "Пам'ять" с Чапаськи. - інв. № 68.

Вергунов В.А. (м.Київ)

Проблеми організації сільськогосподарської дослідної справи на Україні в 20-х - 30-х роках ХХ століття

Для сучасного ведення сільського господарства держави, особливо в умовах реформування відносин власності на землю, велику актуальність мають питання наукового забезпечення цих перетворень. Нового бачення заслуговує такий підхід до проблеми після здобуття Україною незалежності, коли стало можливим подолання сформованої протягом більшої частини ХХ сторіччя певної тенденційності у питаннях про вклад української нації та її кращих вчених до розвитку землеробства -провідної галузі сільського господарства світу

Наші дослідження по започаткуванню, становленню та розвитку сільськогосподарської дослідної справи на Україні свідчать, що період 20 -30 років ХХ сторіччя, на жаль, поки що не знайшов своєї об'єктивної оцінки і в повній мірі не проаналізований. Хоча основні підходи по організації сучасної мережі сільськогосподарських дослідних установ були закладені саме у цей час.

Для координації діяльності дослідної мережі в аграрному секторі держави була створена Рада по сільськогосподарській дослідній справі при Наркомземі УРСР. Основним друкованим засобом якої став науковий збірник "Сільськогосподарська дослідна справа". Перший номер журналу вийшов у 1922 році . Гв подальшому мав величезне значення по пропаганді, а також по доведенню до науковців основних рішень і підходів наукових зібрань досліджуваного періоду. Так, вже у першому номері збірки, Б. Рождественський у своїй статті "Про раціональну організацію сільськогосподарської дослідної справи на Україні" визначив основні причини для нового підходу організації дослідної справи на Україні після подій 1917 року зокрема:

8. тепер сільськогосподарська дослідна справа знаходиться в руках держави, а раніше була розділена між урядом, окремими земствами сільськогосподарськими товариствами і приватними особами.

Перша сесія Ради по сільськогосподарській дослідній справі на Україні відбулася в Харкові 30.12.1922 -3.01.1923 рр. на підставі доповіді Г.Г.Махова "Напрямки робіт по сільськогосподарському районуванню", сесія доручила вченому в розрізі кожної області розробити план робіт по об'єднанню розрізнених зусиль для загальнодержавних природо-історичних та економічних досліджень.

Помітний слід в становленні дослідної справи залишив З'їзд ґрунтознавців України, який пройшов у Києві за ініціативою Секції ґрунтознавства сільськогосподарського наукового комітету Наркомзему УРСР 15 -20 квітня 1923 року. На ньому була вперше представлена "Ґрунтова карта України" стосовно нових кордонів держави.

Величезне значення для подальшого розвитку сільського господарства держави мала Всеукраїнська нарада по дослідній справі, що відбулася в червні 1924 року. До початку роботи зібрання, провідні науковці України, зокрема: В.В. Вінер, Б.М. Рождественський, В.І. Сазанов, О.О. Сапегін, О. Філіновський, С.П. Кульчинський, Г. Г. Махов та інші підготували свої пропозиції у вигляді статей, в яких знайшли відображення бачення авторів майбутнього вітчизняної аграрної науки. Всі матеріали були надруковані у збірці "Сільськогосподарська дослідна справа". Одним із

Аграрний сектор економіки радянської України

важливих рішень цього зібрання можна вважати запровадження з осені 1924 року узгодженої і обов'язкової єдиної програми наукових досліджень дослідними закладами щодо мережі сільськогосподарських дослідних установ України. Всеукраїнська нарада по дослідній справі 20 - 24 лютого 1925 року затвердила узгоджені 11 схем польових програм стосовно різних ґрунтово-кліматичних умов країни.

Слід також відзначити, що такий підхід до організації дослідної справи не знайшов повного схвалення у науковій громадськості. Так, враховуючи, що у роботі нарад взяло участь вісім представників обласних станцій і тільки два від районних, ця, більш представлена частка аграріїв, визнала рішення обох зібрань тенденційним і невідповідним подальшому науковому забезпеченню сільського господарства України.

В свою чергу, влада була не в повній мірі задоволена Уставом прийнятим першим з'їздом науковців-аграріїв, бо цим документом визначалось, що у всеукраїнському масштабі саме з'їзд є головним інструментом визначення пріоритетності наукових досліджень, а також і їх фінансування. І тільки ці рішення втілює в життя Бюро секції по дослідній справі РХНК, що діє в координації з дослідним відділом Наркомзему УРСР.

На підставі викладеного вище можна стверджувати, що в 20 -30 роках ХХ сторіччя були закладені і розвинуті загальні підходи подальшого становлення сільськогосподарської справи України, створено розгалужену мережу дослідних установ на основі ґрунтово-кліматичного районування, яка діє і дотепер.

Кабачий Р. (м.Херсон)

Діяльність сталінського та гітлерівського тоталітаризму, як чинник суспільного розколу українського селянства (на прикладі Херсонщини)

Чи не основним чинником, що допомагав руйнувати старі устої в життя та прищеплювати нові, далекі, однак від прищеплюваних марксистських, став розбрат у суспільстві, відсутність взаєморозуміння на селі, достатньої єдності помислів. Проте, навряд чи можна було б назвати подібні тенденції по-радянському, а саме - "класовими антагонізмами", що ґрунтувалися на майновій нерівності. Розшарування за рівнем статків існувало завжди, та не завжди воно в історії спричинялось до роз'єднання селянства. Наприклад, у махновському русі, в якому за Я. Яковлева, "важливо відрізнити, де починається бідняк, а де закінчується куркуль. Це масовий селянський рух" [2, 66]. Така одноставність була результатом тонкої інфраструктури взаємозалежностей на селі, як духовних (спільність у циклічному співжитті селян), так і цілком матеріальних. М.І. Калінін, наприклад, констатував, що куркуль "відіграє позитивну роль у сільському господарстві", бо надає позички незаможникові таким чином "рятує його від біди в часи страждань" [1,110]. За цих обставин владі необхідно було просто вигадати ворога, на якого можна було б звалити невдачі, викликані перетвореннями. Що ж стало поштовхом приєднання "до гасла, кинутого компартією є Радвладю про знищення куркуля як кляси" [11,144].

Передо всім, страх за власне майбутнє. Адже на очах у всіх селян влада показувала, що навіть побічне зближення із "кастою" заможних, таке як, приміром, давно минуле наймитування, кровні зв'язки, також є приводом до розкуркулення, зняття з роботи [18, 447-449]. По-друге, заздрість людська, за словами М. Левіна, "заможного сусіда можна було ненавидіти, як пожадливого куркуля, але йому переважно заздрили, а також поважали якталанистого селянина" [1; 147]. Таку с Красне Скадовського району була висунута така аргументація варту рішення про розподілення: "М. Волошина необхідно обміркувати як слід, бо він жив дуже гарно..." [12, 11]. Запопадливий, із якою члени сільрад виносили рішення, що стосувалися людських доль, часто з головою видавала їх некомпетентність та абсолютне неусвідомлення своєї ролі, довіреної їм владою. Активісти часом звітували про "класову перемогу", в такому, скажімо, формулюванні: "За період від п'ятої вечора до сьомої ранку куркулі як клас ліквідовані" [1, 147]. Тож не дивно, що й заможні проймалися і мислили, хай в гіркій іронії, у межах тих же примітивних понять. Житель с Красного Є. Шафрановський так характеризував власне становище: "я трудовик, і на днях теж буду пролетаріат..." [9, 241] натякаючи зовсім недвозначно на причини злodenності пролетаріату, на пртовагу від людей праці. Справді, за десятиліття після революції навіть ті, хто до цього не мав землі, мав лиш стати на ноги. Залишились бідняками лише ті, хто не міг "на чорноземі виростити нічого, окрім бур'яну, не міг одержати молока від корови-рекордистки. Це він зчинив великий глас про класового ворога, який душить його..." (цитата за Л. Комелевим) [1,150], "мішає вести біднякам і середнякам своє спільне господарство" [4, 114]. Ті ж, хто не побажав ділитись результатами